

Wojciech Świątkiewicz, prof. dr hab.

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Instytut Socjologii

wojciech.swiatkiewicz@us.edu.pl

Cieszyn, dnia 1 września 2023 roku

Recenzja rozprawy doktorskiej pt. „Funkcje społeczne muzyki. Analiza socjologiczna działań pilotażowych w szkołach muzycznych w latach 2012-2016” napisanej przez panią mgr Joannę Niewiadomską-Kocik pod kierunkiem pani dr hab. Krystyny Leśniak-Moczuk, prof. UR.

Muzyka w najszerszym rozumieniu *od zawsze* towarzyszy człowiekowi i życiu społecznemu, współtworząc profile osobowości, formy ustrojowe, umacniając je lub przyczyniając się do wprowadzania zmian. Wyznacza kryteria wspólnot kulturowych oraz umacnia tożsamość kulturową jednostek i zbiorowości lub sprzyja jej przeobrażeniom a nawet destrukcji.

Refleksje socjologiczne wokół szkolnictwa muzycznego, a przede wszystkim wokół profili kształcenia artystycznego wyposażającego swoich adeptów w wiedzę, kompetencje i umiejętności oraz promującego funkcji muzyki we współczesnych postaciach życia społecznego z pewnością należą do zagadnień ważnych poznawczo i mogą wzbudzać zainteresowanie szerszych kręgów społecznych.

Praca doktorska pani mgr Joanny Niewiadomskiej-Kocik jest próbą socjologicznej analizy swoistego rodzaju eksperymentu edukacyjnego trwającego w latach 2012-2016 obejmującego szkolnictwo artystyczne w Polsce. Zdaniem Autorki: „W polskim systemie edukacji, nie tylko artystycznej, ale także ogólnej zmiany nie były dotychczas tak szeroko konsultowane i poprzedzone pilotażem, w celu sprawdzenia zaproponowanych zmian i wypracowania najlepszych rozwiązań postulatów programowych. Szkoły muzyczne, plastyczne, baletowe i szkołę cyrkową objęła

zmiana programowa dotycząca ramowych planów nauczania, podstaw programowych, wynikiem czego było powstanie nowych specjalności, wprowadzenie większej elastyczności w zakresie wyboru i realizacji przedmiotów, nadanie autonomii szkołom, a także zwrócenie szczególnej uwagi na ich tożsamość kulturową w środowisku szkolnym”. /s. 362/

Jak się wydaje trafnie charakteryzuje założenia projektu działań pilotażowych następująca diagnoza przywoływana przez Autorkę za „Raportem o stanie szkolnictwa muzycznego” autorstwa

W. Jankowskiego: „dotychczas w szkołach muzycznych dominowało odtwórstwo, rodzaj twórczego upośledzenia młodych ludzi. Wprowadzona w roku 2014 reforma ma na celu otworzyć głowy aspirujących muzyków, wskrzesić w nich osobowość, ukierunkować muzyczne zainteresowania, a także skupić się na praktyce wykonawczej, choćby przez zminimalizowanie przywiązania do grania z nut. Obecnie dochodzi do kuriozalnych przypadków, gdy uczniowie po 12 latach nauki gry na fortepianie nie potrafią w ogóle improwizować, zharmonizować kolędy, zagrać <sto lat>. Kiedy zabiera im się sprzed oczu nuty, momentalnie przestają grać. Co dopiero mówić o pisaniu własnej muzyki, reinterpretacjach wielkich dzieł, komponowaniu, a nawet rozumieniu muzyki” . /s. 160/

Obszerna rozprawa doktorska składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych *Wstępem* i podsumowanych *Zakończeniem*. Dołączony jest wykaz bibliografii oraz wykaz tabel i wykaz wykresów.

Rozprawa ma strukturę pracy teoretyczno-empirycznej.

Rozdział pierwszy przedstawia literaturę przedmiotu zakreślającą teoretyczne ramy projektu badań. Rozdział nosi tytuł: „Kultura na gruncie socjologii”. Pomijając pewną niezręczność stylistyczną tytułu, można uznać, że wykracza on w tak nakreślonym polu semantycznym analiz ponad rzeczywiste potrzeby projektu badań, które mają się koncentrować na znacznie węższym polu zagadnień, a mianowicie na funkcjach społecznych muzyki. Trzy pierwsze punkty tego rozdziału prezentują literaturę omawiającą przykładowe definicje kultury oraz rozumienie kultury w koncepcji Antoniny Kłoskowskiej. Pozostałe trzy punkty tego rozdziału mają tytuły następujące: *Socjologiczne refleksje o muzyce*, *Socjologowie o muzyce*, *Socjologiczna myśl muzyczna w Polsce*. Autorka dokonuje przeglądu różnych badań i refleksji teoretycznych skupionych wokół muzyki i jej funkcji, w tym także funkcji społecznych i kulturowych. Brakuje wyodrębnionego punktu poświęconego kulturze muzycznej i muzyce w kulturze analizowanej w perspektywie

socjologicznej, co mogłoby nawiązywać do tytułu tego rozdziału i ewentualnie trafniej uzasadniać zakrojoną szeroko formułę analiz. Doceniam kompetencje i wkład Autorki w prezentację literatury socjologicznej, dawnej i współczesnej. Zdecydowanie natomiast brakuje merytorycznego podsumowania tego rozdziału, w którym Autorka ukazywałaby oryginalną, przyjętą w projekcie badań teoretyczną, socjologiczną koncepcję kultury, kultury muzycznej nawiązującą do tytułu rozprawy doktorskiej. Ostatni akapit tego rozdziału nie spełnia formułowanych przeze mnie oczekiwań. Rozdział jest niekonkluzywny.

Drugi rozdział rozprawy nosi tytuł: „Metodyka badań własnych”. Autorka szczegółowo prezentuje cel i przedmiot badań, przyjęte hipotezy oraz procedury przeprowadzonych przez siebie badań empirycznych.

W roku 2012 Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zatwierdziło kierunek zmian w szkolnictwie artystycznym, a w roku 2014 zostały wprowadzone zasady Krajowych Ram Kwalifikacyjnych definiujące oczekiwane efekty kształcenia artystycznego ujmowane w kategoriach: wiedzy, umiejętności i kompetencji.

Na stronach 66-67 Autorka definiuje cele podjętego projektu badań:

- celem poznawczym projektu badań jest zweryfikowanie zakresu zmian merytorycznych, zarysowanie pola badawczego dotyczącego socjologii kultury w odniesieniu do funkcji muzyki w społeczeństwie, opisanie działalności Centrum Edukacji Artystycznej, Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych i wskazanie znaczenia ich funkcjonowania dla zmian pilotażowych,

- celem diagnostycznym było zweryfikowanie kondycji szkolnictwa artystycznego muzycznego przed wprowadzeniem pilotażu, wskazanie przyczyny zmian, a także znaczenie pilotażu w odniesieniu do kierunków rozwoju szkolnictwa artystycznego,

- cel metodologiczny Autorka określa jako zweryfikowanie przyjętych hipotez oraz propozycje naukowego namysłu wokół znaczenia wartości społecznych w działaniach pilotażowych,

- cel dokumentacyjny polegał na analizie i syntezie dokumentacji merytorycznej Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych,

- cel praktyczny połączony z celem opisowym dotyczył udokumentowania praktycznych aspektów działań pilotażowych, a także spisania zagadnień związanych z wartościami społeczno-kulturowymi wprowadzonych zmian.

Głównym celem pracy było zdiagnozowanie programowej kondycji szkolnictwa muzycznego w latach 2012-2016 w kontekście społecznej funkcji muzyki na przykładzie działalności szkół pilotażowych. /s. 67/

W tym miejscu pewno warto zaznaczyć, że z dniem „1 września 2016 zlikwidowano pilotaż i powrócono do ramowych planów nauczania sprzed 2012 roku, a więc do zakresu merytorycznego, który w znacznie mniejszym zakresie nawiązywał do społecznych funkcji muzyki, a przede wszystkim nie uwzględniał aspektu społecznego jednostki i jej roli w funkcjonowaniu zbiorowości artystycznej”. /s. 178/

Badaniami objęto „17 szkół muzycznych I stopnia” /s. 68/ wybranych do realizacji projektu przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, które przystąpiły do ogłoszonego przez Ministerstwo programu pilotażowego. W wykazie szkół muzycznych objętych badaniami zapisane są pełne nazwy tych szkół, i w zdecydowanej większości przypadków są to Szkoły I i II stopnia. Przedmiot badań nie jest czytelnie zdefiniowany. Należałoby dookreślić relacje między I a II stopniem kształcenia muzycznego. W zestawie dokumentów będących przedmiotem analizy treści jest bowiem również wymieniony np. Raport o stanie szkolnictwa muzycznego II stopnia pod redakcją Zofii Konarzewskiej i Marii Chmurzyńskiej. /s. 80/. W rozdziale III, w punkcie 8 Autorka przeprowadza charakterystykę *Szkolnictwa muzycznego I i II stopnia*, podobnie w *Zakończeniu* Autorka przywołuje przykład dziewięciu muzycznych II stopnia objętych programem pilotażowym. /s. 362/ Także w rozdziale IV *Kierunki działań pilotażowych w artystycznym szkolnictwie muzycznym w latach 2012-2016* Autorka jako rezultat swoich analiz przywołuje fragmenty jednego z wywiadów, który rozpoczyna się od stwierdzenia: „Wypracowany model absolwenta szkoły I st. i II st. był jednym z ważniejszych elementów budowy programów nauczania w szkołach pilotażowych”. /s. 187/

W załączonym zestawie pytań badawczych nie znajduję pytania dotyczącego „wiedzy i umiejętności”, a Autorka skupia się tylko na pytaniu o kompetencje” ?? /s. 71/ We wcześniejszym fragmencie pracy Autorka przywołuje model Krajowych Ram Kwalifikacyjnych definiujący oczekiwane efekty kształcenia, które łącznie obejmują: wiedzę, umiejętności i kompetencje.

Hipotezy badawcze precyzyjnie definiują merytoryczne obszary badań tworzące zapisane w tytule rozprawy doktorskiej „funkcje społeczne muzyki”. /s. 73/

Autorka wymienia i szczegółów opisuje zastosowane pracy metody badań, a wśród nich:

- metoda analizy treści dokumentów, wśród których Autorka wymienia między innymi, zarządzenia ministerialne, raporty, statuty szkół pilotażowych, sprawozdania dotyczące doradztwa metodycznego, etc.,

- metoda obserwacji realizowanych podczas wizyt studyjnych, narad dyrektorów szkół pilotażowych, spotkań ekspertów piszących podstawy programowe, spotkań doradców metodycznych i narad w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Autorka zastosowała też technikę obserwacji własnej działalności podczas wprowadzania działań pilotażowych w PSM I i II w Sochaczewie /s. 83/,

- metoda monograficzna dotycząca Analizy działalności Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych i Centrum Edukacji Artystycznej /s. 83/,

- metoda wywiadu z ekspertami pełniącymi w okresie trwania pilotażu funkcje kierownicze i merytoryczne reprezentującymi Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Centrum Edukacji Artystycznej i Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych.

W wywiadach prowadzonych w latach 2020-2021 uczestniczyło 46 osób. /s. 88/ Cytacje z wywiadów opisane są kryptonimami. Brakuje jednak przynajmniej elementarnej charakterystyki społeczno-demograficznej respondentów, być może nawiązującej także do ich osobistych doświadczeń zawodowych.

Na zakończenie rozdziału II, noszącego tytuł „Metodyka badań własnych”

Autorka formułuje następującą konkluzję: „Opisany przebieg procesu badawczego, dobór metod i technik narzędzi badawczych pozwolił zweryfikować postawione hipotezy, a tym samym zrealizować postawione cele”. /s. 88/ Można pogratulować Autorce wrażliwości badawczej wyrażającej się umiejętnością stawiania trafnych hipotez, które w całości i jednoznacznie podlegają weryfikacji w procedurze postępowania badawczego.

Rozdziały 3, 4 i 5 są analizą dokumentacji związanej z realizacją programu pilotażowego. Rozdział trzeci nosi tytuł: *Charakterystyka szkolnictwa muzycznego w Polsce*. Rozdział czwarty jest zatytułowany: *Kierunki działań pilotażowych w artystycznym szkolnictwie muzycznym w latach 2012-2016*, a podział piąty: *Rola Centrum Nauczycieli Szkół Artystycznych w upowszechnianiu wiedzy muzycznej i społecznych funkcji muzyki*. Są to ciekawie zredagowane części pracy ukazujące nie tylko współczesne problemy szkolnictwa artystycznego (w okresie trwania pilotażu) ale również

ich wymiar diachroniczny. Autorka bardzo szeroko ale także interesująco naświetla rozmaite aspekty szkolnictwa muzycznego, w tym także różne środowiskowe inicjatywy, projekty muzyczne, których celem jest kształtowanie wrażliwości muzycznej dzieci w różnych grupach wiekowych. „Projekty artystyczne angażują, zachęcają i inspirują, wychowują przyszłego świadomego odbiorcę sztuki. Rodzice uczęszczając ze swoim dziećmi w projektach artystycznych dają przykład, zachęcają do twórczego odbioru otaczającego świata, do aktywności twórczej, wpływają na rozwój potencjału artystycznego i są wzorem do naśladowania przez swoje dzieci.” /s. 137/

W rozdziale piątym poświęconym roli Centrum Edukacji Nauczycieli Szkół Artystycznych w upowszechnianiu wiedzy muzycznej i społecznych funkcji muzyki Autorka wprowadza także rezultaty prowadzonych przez siebie wywiadów opatrując je przyjętymi kryptonimami.

Rozdział piąty: *Wartości kulturowe i funkcje społeczne muzyki w świetle autorskich badań* jest prezentacją wywiadów z ekspertami, które analizowane są w kontekście szeroko cytowanej literatury między innymi z zakresu socjologii wychowania i socjologii kultury. Przywoływane są także wyniki badań ankietowych z „Raportu o ewaluacji pilotażu planowanych do wprowadzenia zmian w szkołach muzycznych I stopnia”. Autorka ukazuje pozytywne skutki modelu autonomii szkoły muzycznej w zakresie formowania programów nauczania i metod kształcenia i wychowania muzycznego, omawia estetyczne, ekspresyjne, wychowawcze, integracyjne, komunikacyjne i tożsamościowe funkcje muzyki, w tym muzyki użytkowej i rozrywkowej.

Na wyróżnienie zasługuje bogaty przywoływaną literaturą, erudycyjny kontekst prowadzonych w tym rozdziale analiz, który pozwala Autorce na umieszczenie badanych przez siebie zagadnień szczegółowych w świetle różnych koncepcji socjologicznych, co umożliwi lepsze zrozumienie i wyjaśnienie zarówno opisywanych procesów przemian w funkcjonowaniu szkolnictwa muzycznego jak i efektów wprowadzanych zmian.

W pełni można akceptować tezę, że „muzyka określa tożsamość jednostki, grupy społecznej, narodu. Integruje wokół wartości narodowych wytwarzając tym samym tożsamość narodową. Tworzą się pewne wzorce, które przekazywane są następnym pokoleniom, wcześniej jednak ucząc tych wartości i otwartości w ich przyjmowaniu. /.../ odpowiednio nauczana muzyka może tylko uszlachetniać ludzką duszę i spowodować, że Polacy docenią swoją kulturę muzyczną”. /s. 328/

Uwagi szczegółowe.

Zdarzają się niezręczności stylistyczne: dla przykładu, definiując cel diagnostyczny projektu badań Autorka napisała: „Cel ten przyświecał również dokonując syntezy w diagnozowaniu działalności Centrum Edukacji Artystycznej i Centrum Edukacji Nauczycieli szkół Artystycznych. /s. 66/

„W ramach tego zaplanowanego, regularnego procesu powstawały wartości społeczne wpływające na zbiorowisko (podkr. WŚ) środowiska szkolnictwa artystycznego, którego kategorią jest szkolnictwo artystyczne muzyczne” /s. 69/ Pewno to potknięcie stylistyczne ale razi w pracy doktorskiej z socjologii.

Autorka raczej błędnie stosuje pojęcia: „weryfikacja” (w odniesieniu do stawianych hipotez), albo „zweryfikowanie”. Przykładowo: „... celem poznawczym było zweryfikowanie zakresu zmian merytorycznych”. Weryfikacja jest procedurą metodologiczną pozostającą w relacji do falsyfikacji, a przyjęte hipotezy nie można opatrywać *a priori* atrybucją weryfikacji, bowiem *ipso facto* stają się one wówczas tezami. Nie można też pisać o „pozytywnej weryfikacji hipotezy”.

/na przykład: s. 367 i w wielu innych miejscach/

W części, w której Autorka wylicza tytuły dokumentów będących przedmiotem analizy w treści, w wielu przypadkach brakuje informacji o dacie i miejscu publikacji danego dokumentu, a „punkt”, w którym Autorka wymienia „artykuły w czasopismach naukowych odnoszące się do zmian pilotażowych” z pewnością nie spełnia żadnych oczekiwanych kryteriów definiujących „dokument stanowiący przedmiot analizy treści”. /s. 80/

Autorka charakteryzuje respondentów uczestniczących w przeprowadzonych wywiadach poprzez ich afiliacje instytucjonalne. /s. 88/ Nie znalazłem w pracy uwag dotyczących ewentualnych różnic lub podobieństw wyrażanych opinii i ocen w powiązaniu z różnymi perspektywami doświadczeń eksperckich wynikających z afiliacji do rozmaitych instytucji, jak również ról w nich pełnionych.

Znajdujemy powtórzenia, jak na przykład przywołany na stronie 327 cytat z książki Margaret Mead: „Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego” powtórzony jest na stronie 349.

Konkluzja

Pani mgr Joanna Niewiadomska-Kocik ukazała w swojej pracy doktorskiej społeczne ramy funkcjonowanie eksperymentu dydaktycznego w wybranych szkołach muzycznych. Opracowany, oryginalny projekt badań pozwolił na analizę procesów aplikacji w struktury dydaktyczne, personalne i organizacyjne szkół muzycznych założeń aksjologicznych oraz wytycznych Projektu pilotażowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Trafne zorientowanie projektu badań własnych w szeroko przywoływanej literaturze socjologicznej przyniosło satysfakcjonujące efekty poznawcze. Wniosło nowatorski wkład w socjologiczną analizę społeczno-kulturowych kontekstów roli szkolnictwa muzycznego w rozwoju kultury muzycznej i dynamizacji społecznych funkcji muzyki, a także w rozumienie dydaktycznych, organizacyjnych, personalnych i programów procedur pomnażania kapitałów wiedzy, kompetencji i umiejętności adeptów i absolwentów szkół muzycznych.

Autorka opiniowanej rozprawy doktorskiej wykazuje się dobrym rozeznaniem w literaturze przedmiotu, co jest znakomitym faktorem jej teoretycznych kompetencji w zakresie socjologicznej problematyki kultury muzycznej oraz analizy społecznych funkcji muzyki jako efektów procesów dydaktycznych szkół muzycznych.

Pani mgr Joanna Niewiadomska-Kocik wykorzystując teoretyczne koncepcje socjologii kultury i socjologii wychowania podjęła się opracowania oryginalnego tematu badawczego skupionego wokół socjologicznej analizy pilotażowego projektu dydaktycznego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Posiadana wiedza socjologiczna, kompetencje i umiejętności interpretacji przywoływanej literatury przedmiotu, opracowanie oryginalnego projektu badań empirycznych oraz jego satysfakcjonująca pod względem metodologicznym i sumienna zarazem realizacja jest wyrazem dobrego przygotowania Autorki do samodzielnej i twórczej pracy naukowej.

Recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania określone w art. 13. ust. 1 *Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*. Autorka swoją rozległą wiedzą z różnych dyscyplin naukowych i kompetencjami w zakresie analizy literatury, umiejętnościami prowadzenia badań empirycznych oraz oryginalnością interpretacji i komentarzy

uzyskanych wyników - interesująco charakteryzuje własny profil naukowy, dobrze zapowiadający dalszy rozwój naukowo-badawczych kompetencji.

Wnoszę do Rady Naukowej Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie pani mgr Joanny Niewiadomskiej-Kocik do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Łojciech Kwaśniewski